

بررسی اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای مدظله العالی

بر اساس آیه ۶۰ سوره انفال

سجاد دیداری حسین آبادی*

چکیده

قرآن کریم به عنوان کتابی آسمانی و هدایتگر در همه احتیاجات بشر، مسئله دفاع مسلمانان از دشمنان را نیز مورد عنایت قرار داده و در برخی از آیات وظایف مسلمانان در عرصه دفاعی را معین مکرده است. آیه ۶۰ سوره انفال مهمترین آیه در زمینه دفاعی به شمار می‌آید. این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی، برآن است تا با استخراج پیام‌های دفاعی آیه ۶۰ سوره انفال به عنوان مهمترین آیه دفاعی و تطابق تام اندیشه دفاعی معظم له با نسخه دفاعی این آیه، سطح اندیشه‌های دفاعی معظم له هم طراز با دستورات الهی در قرآن قرار گرفته و نگاه آحاد مردم و بویژه خواص نسبت به تدابیر دفاعی معظم له از سطح یک تحلیلگر و حتی فرمانده نیز فراتر رفته؛ به مثابه حکم قطعی قرآن تلقی شده و اطاعت گردد. یافته‌ها حاکی از آن است که دوراندیشی، ایجاد قدرت همه جانبه، بازدارندگی نظامی، دشمن شناسی، رصد توانمندی دشمن، بروزرسانی تجهیزات دفاعی، عدم وابستگی در تجهیزات دفاعی، وحدت امت اسلامی و حضور مردم از مهمترین پیام‌های آیه به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: دفاع، اندیشه دفاعی، دوراندیشی، وحدت، بازدارندگی دفاعی.

مقدمه

دفاع از تمامیت ارضی کشورها، از مهمترین دغدغه‌های هر حکومتی به شمار می‌آید. از متداول‌ترین روش‌ها برای تصرف سرزمین‌ها، حمله نظامی بوده است. بنابراین، بنیادی‌ترین مسئله برای هر حکومتی، ایجاد توانمندی دفاعی و قدرت بازدارندگی و حفظ امنیت است. سیاست‌های کلی و راهبردی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در قلمرو نظامی و دفاعی، توسط امام خامنه‌ای (مدظله العالی) تعیین و ابلاغ می‌گردد. اگر چه مشورت با اندیشمندان دفاعی، نظامی،

* استاد حوزه و دانش دانش پژوه سطح چهار مؤسسه تفسیر و علوم قرآنی امام خمینی (ره) استان فارس.

امنیتی و سیاسی در دستور کار معظم له قابل انکار نیست؛ اما توجه ویژه معظم له به آیات قرآن در رابطه با شناخت دشمن و اهداف آن و راه‌های مقابله با آن نیز باید مورد توجه ویژه قرار گیرد. انس و اقتدای ایشان به قرآن به عنوان مهم‌ترین و دقیق‌ترین نسخه قابل اعتماد در عرصه دشمن‌شناسی و ایجاد راه کار در مقابله با آن است که توانسته است جمهوری اسلامی را به قله‌های بازدارندگی دفاعی تبدیل کرده و تصور حمله نظامی به سرزمین مقدس جمهوری اسلامی را برای دشمنان به آرزویی بر باد رفته تبدیل نماید. اهمیت و شگفتی موفقیت امام خامنه‌ای (مدّ ظلّه العالی) در هدایت، رشد و تحقق بازدارندگی دفاعی کشور زمانی رخ می‌نماید که به دشمنی دشمنان و شکوه عده و عُدّه آنان نیز نگریسته شود. تخصیص بودجه‌های کلان در عرصه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری آمریکا و اسرائیل به عنوان مهم‌ترین دشمنان بشریت و دشمن اسلام و مسلمانان و بویژه نظام مقدس جمهوری اسلامی بر کسی پوشیده نیست. اکنون مسئله این است که تمسک به چه عاملی و پیروی از چه دانشی توانسته است همه توطئه‌های نظامی اهریمنان بر ضد جمهوری اسلامی را خنثی کند؟ آیا اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای برگرفته از تحلیل‌های دفاعی و امنیتی ارائه شده از سوی اندیشمندان داخلی یا خارجی است یا اینکه برگرفته از آیات جاویدان قرآن کریم و اعتماد به آن است؟ پاسخ به این سوال از آن جهت اهمیت ویژه‌ای می‌یابد که در صورت الگوگیری مبانی اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدّ ظلّه العالی) از قرآن، سطح اندیشه‌های معظم له از رتبه فرماندهی یک مجموعه یا یک تحلیلگر نظامی یا امنیتی فراتر رفته و باید آحاد مردم و بویژه خواص جامعه به اندیشه‌های ایشان به عنوان یک دستور العمل قرآنی و الهی نگریسته و سطح اطاعت‌پذیری خود از معظم له در راهبردهای دفاعی را به مثابه اطاعت‌پذیری آنان از حکم قطعی اسلام بدانند. پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی در صدد تبیین همین بُعد از اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای می‌باشد. بدین منظور ابتدا آیه ۶۰ از سوره انفال مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفته و ده راهبرد دفاعی از آیه استنباط شده است. سپس با ذکر بیانات معظم له اثبات شده است که امام خامنه‌ای (مدّ ظلّه العالی) همه موارد ده‌گانه موجود در آیه را به عنوان راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران معرفی کرده‌اند. تذکر این نکته نیز لازم است که نگارنده در صدد تفسیر آیه با تحمیل اندیشه‌های دفاعی معظم له بر آیه نیست. بدین جهت ابتدا آیه بر اساس مستندات و ظرفیت‌های تفسیری، تفسیر شده و پس از استنباط پیام‌های آیه در عرصه دفاعی، تطبیقات بیانات معظم له نیز ذکر شده است.

مقصود از اندیشه دفاعی مجموعه‌ای از افکار و عملیات ذهنی هر فرد است که بر اساس انسجام منطقی، مبنای استوار، قابل دفاع و عقلانی بوده و بتواند در حفظ و حمایت فرد یا گروه مؤثر باشد.

متن پیش‌رو در پی پاسخگویی به این سؤال است که «آیا اندیشه دفاعی امام خاмене‌ای (مدّ ظلّه العالی) منطبق بر مهمترین آیه دفاعی در قرآن است؟» و در سایه آن لازم است به سوالات فرعی زیر نیز پاسخ داد:

- مهمترین آیه دفاعی قرآن کدام است؟
 - چه پیامهایی از آیه دفاعی مورد نظر قابل استنباط است؟
 - آیا بین پیام‌های آیه و اندیشه دفاعی امام خاмене‌ای (مدّ ظلّه العالی) تطابق تام وجود دارد؟
 - سطح پذیرش تدابیر دفاعی امام خاмене‌ای (مدّ ظلّه العالی) در بین آحاد امت و بویژه خواص، چگونه باید باشد؟
- پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که مؤلفه‌های دفاعی آیه ۶۰ سوره انفال با تدابیر دفاعی امام خاмене‌ای (مدّ ظلّه العالی) تطابق تام داشته و از این رهگذر باید سطح اطاعت پذیری آحاد امت اسلامی و به‌ویژه خواص جامعه از تدابیر دفاعی معظم له به مثابه حکم قطعی قران تلقی گردد.

• پیشینه پژوهش

برخی از پژوهش‌های منتشر شده در موضوع مورد بحث به شرح زیر است:

۱. چیستی و چرایی دفاع هوشمند اندیشه‌های حضرت آیت الله خاмене‌ای (مدّ ظلّه العالی) (جعفری، ۱۳۹۳).
۲. دفاع هوشمند و قدرت معنوی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدّ ظلّه العالی) (درویش، ۱۳۹۳).
۳. خاستگاه نظری دفاع هوشمند در اندیشه‌های دفاعی امام خاмене‌ای (مدّ ظلّه العالی) (عسگری، ۱۳۹۳).
۴. تبیین دفاع هوشمند در اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدّ ظلّه العالی) از منظر دفاع غیر عامل (عطایی و همکاران، ۱۳۹۳).
۵. مبانی و اصول قرآنی اندیشه دفاعی در اسلام (مردانی، ۱۳۹۷).
۶. بررسی مبانی فکری راهبرد دفاعی از دیدگاه حضرت امام خاмене‌ای (مدّ ظلّه العالی) (صباحی و همکاران، ۱۴۰۱).

پژوهش‌های یاد شده در حد امکان به تحلیل مولفه‌های قدرت و دفاع از جنبه‌های مختلف پرداخته و از بیانات معظم له نیز به خوبی در تأیید تحلیل‌های ارائه شده بهره مند شده‌اند. اما آنچه که در این پژوهش‌ها کمتر به آن پرداخته شده است، تبیین حداکثری مؤلفه‌های دفاعی قابل استنباط از آیة محل بحث و همچنین توافق و هماهنگی کامل اندیشه معظم له با قرآن به عنوان کامل ترین و دقیق ترین نسخه دفاعی اسلام است. ویژگی پژوهش حاضر، تلاش در کشف حداکثری پیام‌های دفاعی از آیه و تطبیق تام آموزه‌های دفاعی با اندیشه امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به عنوان ولی فقیه، فرمانده کل قوا و رهبری آشنا با تفسیر و مبانی قرآنی نظام اسلامی است.

۱. آیه ۶۰ سوره انفال

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظَلِّمُونَ»
(انفال: ۶).

۲. تفسیر مفردات آیه

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ»

إعداد به معنای فراهم کردن چیزی قبل از احتیاج به آن است (راغب اصفهانی، ۱۴۲۴، ج ۲، ۸۵۳). دلیل استفاده نشدن کلمه «إَعِدُّوا» به جای «أَعِدُّوا» نیز به جهت تفاوت معنایی دقیقی است که بین این دو صیغه وجود دارد زیرا در کلمه إعداد حضور شرط است (فخر رازی، ۱۴۲۰، ج ۳۰، ۷۴۳). دستور خداوند به فراهم آوردن توانمندی قبل از احتیاج به آن برای پیشگیری از غافلگیری مسلمانان در هنگام تهاجم دشمنان است. مخاطب قرار دادن همه مسلمانان در این آیه، دلالت بر این دارد که همه مسلمانان در عرصه اعداد و انفاق، مکلف به این دستور الهی هستند.

«مَا اسْتَطَعْتُمْ»

جوهری، استطاعت را به معنای طاقت دانسته است (جوهری، ۱۳۷۶، ج ۳، ۱۲۵۵). طاقت نیز به معنای نهایت تلاش شخص و به کار گیری تمام قدرت خود

در دستیابی به مقدور است (ابو هلال، ۱۴۰۰، ۱۰۳). بنابراین در معنای استطاعت دو عنصر اساسی وجود دارد که عبارتند از: ۱- بذل نهایت سعی و تلاش. ۲- مقدور بودن مطلوب. هم چنان که در موارد استعمالی این کلمه در قرآن نیز این دو ویژگی وجود دارد، مانند: «فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ» (تغابن: ۱۶) و «يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ» (رحمن: ۳۳). بنابراین، جبهه اسلام باید در توانمند سازی و تولید قدرت، نهایت تلاش خود را به کار گرفته و از تنبلی و خمودگی پرهیز نماید.

«مِنْ قُوَّةٍ»

کلمه «قُوَّة» به معنای قدرت (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ۶۹۳) و خلاف ضعف است (ابن فارس ۱۴۰۴، ج ۵، ۳۶). با توجه به نکره بودن این کلمه در این آیه، معنای عامی دارد که شامل هر گونه قدرت و توانمندی می گردد. نکره آوردن این کلمه دلالت بر این دارد که کسب قدرت در اسلام و برای مسلمانان باید همه جانبه بوده و در هر بُعدی از ابعاد، قوی شدن، امری لازم است. اما تفسیر این کلمه به تیراندازی (مقاتل بن سلیمان، ۱۴۲۳، ج ۲، ۱۲۳) یا سلاح و اسب (طبری، ۱۴۱۲، ج ۱۰، ۲۱) یا شمشیر و سپر (عیاشی، ۱۳۸۰، ج ۲، ۶۶) در برخی از تفاسیر یا روایات، از باب ذکر مصداق است.

«مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ»

کلمه «رباط» بر وزن «فعال» صیغه مبالغه و از ماده «ربط» به معنای آن چیزی است که چهارپایان را با آن محکم می بندند و یا به معنای مرزبانی کردن در مرز با دشمنان است (جوهری، ۱۳۷۶، ج ۳، ۱۱۲۷). کلمه «الخیل» به معنای گروه اسبان است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۴، ۳۰۶). طبق هر دو معنا این تعبیر از نوع اضافه صفت به موصوف است. یعنی: (الخیل المرباطة) به معنای «اسبانی که محکم بسته شده اند» یا «اسبانی که مرزبان بوده و در مرز استقرار دارند». بسیاری از مفسران کلمه «رباط» را به معنای اول دانسته اند. بستن اسبها یا اسبان بسته شده نیز می تواند کنایه از حبس کردن و حفظ کردن اینها برای مواقع جنگ باشد. استفاده از صیغه مبالغه «رباط» نیز دلالت بر لزوم مهیا کردن تعداد کثیری از اسبان جنگی دارد (ابن عاشور، ۱۴۲۰، ج ۹، ۱۴۵). برخی نیز معنای دوم را برگزیده و به اهمیت ویژه حفظ مرزها و تأثیر استقرار اسبان در مرزها پرداخته اند (زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۱، ۴۶۰). مهمترین فایده مرزبانی، رسیدن

سریع اخبار و اطلاعات از تحرکات دشمن به مرکز حکومت اسلامی است و عبارت «وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» بیان گر نقش این حیوان در پیکار با دشمنان و انتقال سریع اطلاعات به مراکز است (مراغی، بی تا، ج ۱۰، ۲۵). بنابراین می توان از تعبیر (رباط الخیل) به اهمیت مرزبانی و نیروهای مرزبانی و اهمیت امکانات آن ها در محافظت از مرزها و مواجهه سریع با دشمنان مهاجم و انتقال سریع اطلاعات پی برد.

کلمه «من» در تعبیر «مِنْ قُوَّةٍ» و «مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ»، برای بیان معنای «ما» که از موصولات اسمی و از مبهمات به شمار می رود، ذکر شده است. یکی از نکات ادبی که باید در این آیه به آن توجه کرد، تکرار کلمه «من» در معطوف (من رباط الخیل) است، در حالی که از نظر قواعد نحوی، تکرار نشدن «من» مانعی ندارد؛ زیرا در این آیه معطوف و معطوف علیه اسم هستند و در چنین مواقعی تکرار حرف جر در معطوف علیه لازم نیست. برای نمونه می توان به آیه «مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ» (بقره: ۹۸) و آیه «حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى» (بقره: ۲۳۸) اشاره نمود که در این دو آیه با وجود اینکه عطف، از نوع عطف خاص بر عام بوده و هر دو اسم هستند؛ اما حرف جری در معطوف تکرار نشده است. بنابراین باید در تکرار حرف جر «من» غرضی نهفته باشد. به نظر می رسد تکرار حرف جر «من» به استقلال هر یک از دو مورد در حکم اشاره دارد. به این معنا که توانمندی در هر کدام از این دو به صورت مستقل لازم است. چنان که عده ای از مفسران علت تکرار خاص بعد از عام (بدون تکرار حرف جر) در آیه: «حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى» (بقره: ۲۳۸) را تشدید حکم در خاص (ابن قتیبه، ۱۴۲۳، ۱۵۲) و افضلیت خاص (طبرسی، ۱۴۱۲، ج ۱، ۱۳۲) دانسته اند. اما برخی نیز علت تکرار حرف جر «علی» در دو معطوف «سَمِعِهِمْ» و «أَبْصَارِهِمْ» در آیه: «خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (بقره: ۷) را استقلال هر یک از معطوف و معطوف علیه در حکم دانسته اند (بیضاوی، ۱۴۱۸، ج ۱، ۴۳). بنابر این، با توجه به اینکه هر یک از عطف خاص بر عام و تکرار حرف جر، به تنهایی دلیلی بر تأکید و اهتمام و تعظیم و استقلال حکم در معطوف علیه دارد، می توان در آیه محل بحث که هم از نوع عطف خاص بر عام بوده و هم حرف جر در آن تکرار شده است؛ اهتمام بسیار ویژه خداوند به مسئله توانمندی مسلمانان در تجهیزات جنگی و

اطلاع رسانی که از تعبیر «من رباط الخیل» فهمیده می‌شود، را به صورت عمیق‌تری درک کرد.

استفاده از بروزترین تجهیزات دفاعی، نکته دیگری است که از تعبیر «رباط الخیل» قابل فهم است. ذکر اسبان به عنوان نمونه ای خاص از مولفه های قدرت دفاعی بعد از تعبیر «من قوّه» به جهت تناسب با آن زمان بوده است؛ اما در هر زمانی باید تجهیزاتی متناسب را اخذ نمود.

«تَرْهَبُونَ بِهِ»

در تفسیر این کلمه، دو نکته بسیار حائز اهمیت است. کلمه «ترهبون» هم از نظر اعرابی نقش مؤثری در معنای آیه دارد و هم از نظر معنای لغوی نقش بسزایی در معنای آیه ایفا می‌کند.

اگر چه بسیاری از مفسران کلمه ارهاب را به تخویف معنا کرده اند، اما برخی از خبرگان اهل لغت بر این عقیده اند که بین «رهب و خوف» دو تفاوت وجود دارد. استمرار خوف و علم به ضرر، دو ویژگی معنایی «رهب» بوده که کلمه «خوف» از این دو بی بهره است (ابوهلال، ۲۳۶، ۱۴۰۰). با توجه به این فرق لطیف بین این دو کلمه، لایه دیگری از ابعاد دفاعی در آموزه های قرآنی برای ما رخ می‌نماید. به کارگیری کلمه «ارهاب» هم استمراری که از صیغه مضارع فهمیده می‌شد را تثبیت و تأکید می‌نماید و هم حامل این نکته است که باید توانمندی مسلمانان در عرصه های مختلف به گونه ای باشد که دشمنان اسلام در قدرت و قوت توانمندی های مسلمانان تردید نکرده و زیانبار بودن هر گونه تعرض به مسلمانان برای آنها معلوم و مفهوم باشد. البته که ارهاب دشمن از توانمندی، فرع بر نمایاندن توانمندی ها به آنان است و این نکته دیگری است که از این تعبیر پر مغز قابل فهم است.

نکته دیگری که در تعبیر «تَرْهَبُونَ بِهِ» وجود دارد، معنای کلمه باء و مرجع ضمیر آن است. مرجع ضمیر «بِهِ» کلمه «ما» در «مَا اسْتَطَعْتُمْ» است (زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۲، ۲۳۲). با توجه به معنای الصاق در کلمه باء، معنای «ترهبون به»، اتصال و التصاق ارهاب به توانمندی های مسلمانان است. عدم انفکاک ارهاب از دشمنان در صورتی محقق می‌گردد که سه امر محقق شود: ۱. آگاهی از توانمندی دشمن ۲. بروزرسانی توانمندی خود ۳. جهل دشمنان به ماهیت توانمندی و به عبارت دیگر، جهل آنان نسبت به تکنولوژی استفاده شده در ابزار و ادوات جنگی و دفاعی و علمی مسلمانان. کفار و مشرکان، در صورت

به دست آوردن تکنولوژی در هر زمینه ای، سعی در انحصار آن برای خود داشته و تا جایی که بتوانند از دست یابی مسلمانان به آن خودداری می نمایند تا همواره تسلط خود را حفظ کرده و با نیاز مندی مسلمانان بر آنان، به مطامع خود دست یابند «إِنْ يَتَّقَوْكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَسْطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ» (ممتحنه: ۲). بنابراین، زیر نظر داشتن دشمن و رصد اطلاعاتی توانمندی های دشمن، زمینه را برای جهت گیری داخلی و به روزرسانی قدرت داخلی در مواجهه با آن را فراهم می کند. برتری مسلمانان در توانمندی های علمی و صنعتی دفاعی، یکی از مهمترین راه های نفی سبیل و نفی تسلط کافران بر اهل اسلام است.

نکته دیگری که از این تعبیر قابل استفاده است، این است که تجهیزات دفاعی باید از تولیدات مسلمانان بوده و وابستگی به دشمنان نداشته باشد. بدیهی است که تجهیزاتی که از دشمنان تهیه شده باشد و یا در ساخت آن وابستگی به دشمنان وجود داشته باشد، نمی تواند بازدارندگی داشته باشد.

از نکات دیگری که از ضمیمه شدن این تعبیر با تعبیر «من قوّه» به دست می آید، لزوم یکپارچگی و وحدت امت اسلامی است. بسیار بدیهی است که از مهمترین عناصر قوت و شوکت یک ملت، وحدت و یک صدایی آنان است. وحدت کلمه و یکپارچگی امت اسلامی است که در کنار تجهیزات دفاعی و نظامی، بر دل دشمنان اسلام ایجاد رعب کرده و آنان را در تحقق افکار پلید خود ناکام می گذارد.

از دیگر عناصر قوت یک ملت، حضور آنها در صحنه های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، نظامی، امنیتی و تمامی عرصه های مهم و تأثیر گذار در بازدارندگی به شمار می رود. این نکته، هم از خطاب جمع در آیه قابل استفاده است و هم از تعبیر «من قوّه» و هم از تعبیر «ترهبون به»، زیرا حضور مردم در صحنه ها موجب اقتدار نظام اسلامی شده و اقتدار نیز موجب ارباب دشمنان می گردد.

«عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ آخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ»

در این قسمت از آیه خداوند سه گروه از دشمنان را معرفی می کنند: دشمنان خدا، دشمنان مسلمانان و گروه سومی از دشمنان که فقط خداوند نسبت به آنان آگاه است. نفی علم از دیگران و اثبات علم به خود نسبت به این گروه، دلالت بر حصر دارد. زیرا حصر نیز متشکل از یک نفی و یک اثبات است. انحصار

علم به گروه سوم از دشمنان، دلالت بر این دارد که مسلمانان در دو گروه اول باید نسبت به دشمنان علم و آگاهی لازم را دارا باشند. دشمن شناسی از ویژگی های دیگری است که در این آیه به آن اشاره شده است. خداوند در قرآن به دشمنان انسی و جنی اشاره کرده «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ» (انعام: ۱۱۲) و شدیدترین مردم به اهل ایمان را نیز معرفی کرده اند «لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ» (مائده: ۸۲).

تعبیر «عدو الله و عدوكم» که به صورت ترکیب اضافی به کار رفته است، برای بیان عهد و آشنایی مسلمانان با دشمنان است. فرق بین «غلام زید» و «غلام لزید» در این است که در تعبیر اول، مضاف، معلوم و معروف است ولی در تعبیر دوم، مضاف، شناخته شده نیست. به همین جهت استفاده نکردن تعبیر «بأخیکم» در آیه «قَالَ أَتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ» (یوسف: ۵۹)، برای تظاهر یوسف علیه السلام به عدم شناخت وی نسبت به برادرش بود (ابوحیان، ۱۴۲۰، ج ۶، ۲۹۳). به همین دلیل در آیه «فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَ لِزَوْجِكَ» (طه: ۱۱۷) از تعبیر «عدوكم» استفاده نشده است، زیرا دشمنی شیطان در بدو امر برای آدم و حوا علیهما السلام معهود نبوده است. تویخ خداوند نسبت آدم بعد از فریب خوردن از شیطان در آیه: «أَلَمْ أَنهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ» (اعراف: ۲۲) نیز برای بیان این نکته است که برخی از دشمنان انسان از طریق وحی و از جانب خداوند بیان می شوند زیرا ممکن است انسان در تشخیص آنان ناتوان باشد. به همین جهت خداوند آدم را به جهت فراموشی عداوت شیطان، مورد تویخ قرار می دهد. اما همانگونه که انسان دارای دشمنانی شناخته شده است، دارای دشمنان دیگری نیز هست که چه بسا در لباس ناصح به وی نزدیک شوند «وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ» (اعراف: ۲۱) اما در واقع از دشمنان قسم خورده انسان و خداوند باشند «رَبِّ بِمَا أَغْوَيْنِي لَأُزِينَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ» (حجر: ۳۹). بنابراین، خداوند که اعلم به دشمنان اسلام و مسلمانان و بشریت است «وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ» (نساء: ۴۵)، دشمنان و نشانه های آنان را برای ما در قرآن ترسیم کرده است تا با رجوع به آیات الهی و تعقل در آن بتوانیم از گزند آنان در امان باشیم «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ

الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ» (آل عمران: ۱۱۸). همانگونه که خداوند در آیه «وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوا عَلَى النَّفَاقِ لَمَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ» (توبه: ۱۰۱) بیان فرموده اند، منافقان از دشمنانی به شمار می‌روند که مسلمانان برای شناخت آنان باید به کلام وحی و نشانه‌های آنان توجه نمایند.

«وَمَا تَنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ»

بیان انفاق در کنار دستور به فراهم نمودن مؤلفه های قدرت، و آوردن قید «فِي سَبِيلِ اللَّهِ» دلالت بر انفاق در مسیر جهاد در راه خدا دارد و بیانگر این مهم است که در تولید توانمندی دفاعی و بازدارندگی نظامی، همه مسلمانان مکلف به این تکلیف هستند. خداوند همه مخلوقات را در رزق مادی و معنوی و استعداد و توانایی های فردی، یکسان نیافریده است بلکه برخی در بعض از ویژگی ها بر دیگری برتری دارند «أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُلْخِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ» (زخرف: ۳۲). اما همه به اندازه توان خود در مسیر توانمندی و بازدارندگی، مکلف هستند «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ» (بقره: ۲۸۶). برخی از افراد در زمینه های نرم افزاری و برخی در زمینه های سخت افزاری و برخی نیز در زمینه حمایت مادی و مالی می توانند سهم باشند. بنابراین، این فراز از آیه مکمل فراز اول آیه بوده و بیانگر این مهم است که همه اقشار و آحاد جامعه اسلامی مکلف به کمک به یکدیگر هستند تا با همکاری و همیاری یکدیگر با استفاده از همه ظرفیتهای موجود در آحاد امت اسلامی و در راستای توانمندی و ایجاد قدرت برای جامعه اسلامی و تولید بازدارندگی قطعی تلاش کنند.

ممکن است مقید کردن انفاق به قید «فِي سَبِيلِ اللَّهِ»، برخلاف اعداد؛ به جهت تبیین اهمیت حمایت‌های مردمی باشد. حمایت‌های مردمی که در قالب انفاق تحقق می‌یابد، بسیار با ارزش بوده و مصداق جهاد در راه خدا خواهد بود.

کلمه «شَيْءٍ» به جهت عمومیتی که در معنای خود دارد، هر گونه انفاق و به هر میزان از انفاق را شامل می‌گردد.

«وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ»

وقتی امت اسلامی با قدرت ایمان و با تکیه به تمام ظرفیتهای و استعدادهای خود، اقتدار دفاعی و بازدارندگی لازم را ایجاد کرد، دیگر مورد ظلم دیگران قرار نخواهد گرفت. هم از فوائد دنیوی آن که مصون ماندن از شرّ اشرار است، بهره خواهد برد و هم از برکات اخروی آن بهره مند خواهد شد.

۳. پیام ها و بیانات آیت الله خامنه ای

۳-۱- دور اندیشی

دور اندیشی از پیامهایی بود که از تعبیر «أعدّوا» قابل فهم است. دستور به فراهم نمودن تجهیزات، قبل از وقوع جنگ و قبل از احتیاج به آن، نمونه‌ای از دوراندیشی دفاعی است که خداوند ما را به آن توصیه کرده است. بنابراین، هر امری که در بازدارندگی دفاعی مؤثر باشد، اقتضای دوراندیشی این است که به آن تن داد و در جهت بازدارندگی آن را انجام داد. امام خامنه ای در رابطه با حضور ایران در جبهه های نبرد با دشمنان اسلام و نظام اسلامی در خارج از مرزهای ایران، با اشاره به همین دوراندیشی که با تعبیر «بصیرت» بیان داشته اند، می فرماید: «بصیرت، ابعاد گوناگونی دارد که از مجال این مختصر خارج است اما دوّمین خصوصیت بصیرت است. کسانی که این بصیرت را ندارند با خودشان می گویند: اینجا کجا، سوریه و حلب کجا؟ این بر اثر بی بصیرتی است. [حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام] فرمود که «فَوَاللَّهِ مَا غَزِيَ قَوْمٌ قَطُّ فِي عَقْرِ دَارِهِمْ إِلَّا ذَلُّوا.» «نباید منتظر ماند که دشمن بیاید داخل خانه ی آدم، بعد آدم به فکر دفاع از او و خانه بیفتد. دشمن را باید در مرزهای خودش سرکوب کرد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از خانواده های شهادتیه های مدافع حرم، ۱۳۹۵/۹/۱، <https://khl.ink/f/35136>). دوراندیشی امام خامنه ای (مدّ ظلّه العالی) در زمینه دانش های روز دنیا نیز ستودنی است. ایشان با تذکر به لزوم مسلح بودن نخبگان از دانش های روز دنیا و تسلط کامل بر فناوری آنها و هشدارنسبت به پیامدهای عقب ماندگی در دانش های روز دنیا می فرماید: «امروز هوش مصنوعی با یک شتاب حیرت دهنده ای [دارد پیش میرود]؛ یعنی انسان متحیر میشود از شتابی که این فناوری عجیب در دنیا پیدا کرده و دارد پیش میرود. خب الان دستگاه های مختلف ما - نظامی و غیر نظامی - از هوش مصنوعی دارند استفاده می کنند، بهره برداری می کنند، اما این ما را فریب ندهد. در مسئله ی هوش مصنوعی، بهره بردار بودن امتیاز نیست؛ این فناوری لایه های عمیقی دارد

که باید بر آن لایه‌ها مسلط شد؛ آن لایه‌ها دست دیگران است. اگر شما نتوانید لایه‌های عمیق و متنوع این فناوری هوش مصنوعی را تأمین کنید، فردا اینها یک ایستگاهی مثل آژانس اتمی درست می‌کنند برای هوش مصنوعی - که الان دارند مقدماتش را فراهم می‌کنند - که اگر چنانچه به آن ایستگاه رسیدید، باید اجازه بگیرید که در فلان بخش از هوش مصنوعی استفاده کنید، در فلان بخش دیگر حق ندارید استفاده کنید! این جوری است؛ زنگهای دنیا، فرصت‌طلب‌ها و قدرت‌طلب‌های دنیا دنبال این چیزها هستند. یک آژانس هوش مصنوعی هم به وجود می‌آید، آن وقت اجازه نمی‌دهند که شما از این منطقه عبور کنید. خودتان باید برسید به فناوری‌های عمیق و ژرف این مسئله و لایه‌های زیرساختی هوش مصنوعی را باید در کشور دنبال کنید» (بیانات مقام معظم رهبری در نخستین دیدار هیئت دولت چهاردهم، ۶/۶/۱۴۰۳، <https://khl.ink/f/57426>).

۲-۳- قوی شدن و ایجاد قدرت در عرصه‌های مختلف

خداوند در قرآن کریم به تحقق اقتدار مسلمانان توجه ویژه‌ای داشته است. در آیه (۶۵ و ۶۶) سوره انفال، اشاره به قدرت ایمان داشته و فزونی ایمان را عامل قدرت مضاعف مسلمانان بر شمرده و منشأ ضعف را نیز در سستی ایمان می‌داند. در جای دیگر نیز پیامبران و مجاهدان همراه آنان را به جهت ضعف و سستی نشان ندادن در برابر مصیبت‌هایی که در راه جهاد متوجه آنان شده؛ ستایش می‌کند (آل عمران: ۱۴۶).

مقام معظم رهبری نیز با الهام از آیات قرآن، از جمله آیه محل بحث که با تعبیر «من قوّه» وظیفه مسلمانان را مشخص کرده و آنان را مکلف به ایجاد قوت همه جانبه کرده است، مسیر نظام اسلامی را ترسیم کرده و همگان را توصیه به تلاش در عرصه‌های مختلف برای تولید قوت و قدرت نموده اند. ایشان در مناسبت‌های مختلف به این موضوع تصریح کرده و فرموده اند: «کشور را باید قوی کنیم. تقویت کشور متوقف است بر استفاده از همه ظرفیتهای و توانایی‌هایی که ما در داخل کشور و در بیرون کشور داریم (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، ۱۳/۶/۱۳۹۳، <https://khl.ink/f/27356>) و در جایی دیگر با استمداد به آیه ۶۰ از سوره انفال می‌فرمایند: «کشور بایستی قوی بشود؛ قوی شدن کشور جزء هدفهای ما است. این هم از خطوط اصلی نسخه بعثت است؛ این هم از بعثت گرفته شده؛ این هم از قرآن گرفته شده.

قرآن می‌فرماید «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ»، هر چه می‌توانید قوت را زیاد کنید» (بیانات مقام معظم رهبری در سخنرانی نوروزی خطاب به ملت ایران، ۳/۱/۱۳۹۹، <https://khl.ink/f/45227>).

البته به این اندازه اکتفا نکرده و در مناسبت‌های مختلف به صورت خاص تر عناصر قدرت را بیان می‌دارند. مقابله با جنگ نرم (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با بسیجیان سراسر کشور ۴/۹/۱۳۸۸، <https://khl.ink/f/8430>)، افزایش عناصر قدرت را در داخل جمهوری اسلامی (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نخبگان جوان علمی، ۲۶/۷/۱۳۹۶، <https://khl.ink/f/37949>)، قوی شدن در زمینه نظامی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی، حفظ هویت اسلامی و انقلابی، از عناصر مهم در اقتدار در نگاه معظم له هستند (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم تنفیذ حکم دوازدهمین ریاست جمهوری ایران، ۱۲/۵/۱۳۹۶، <https://khl.ink/f/37311>)، عینیت دیانت و سیاست، اقتصاد مقاومتی و حفظ عزت ملی در مذاکرات بین‌المللی را نیز از عناصر اقتدار کشور معرفی نموده اند. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم قم، ۱۹/۱۰/۱۳۹۵، <https://khl.ink/f/35367>).

۳-۳- بازدارندگی نظامی

بازدارندگی نظامی به معنای اتخاذ تدابیر و اقداماتی است که هدف آن‌ها جلوگیری از حمله یا تجاوز دشمن از طریق ایجاد تهدیدی معتبر و قوی است. این مفهوم بر این اصل استوار است که توانایی و اراده برای وارد کردن خسارات جدی به دشمن، او را از انجام اقدامات خصمانه منصرف خواهد کرد. بازدارندگی به دشمن این پیام را می‌دهد که هزینه‌های یک حمله بسیار بالاتر از منافع آن خواهد بود. فواید بازدارندگی نظامی شامل حفظ صلح و ثبات، جلوگیری از حملات ناگهانی و تقویت امنیت ملی است. این پیام که از تعبیر «ترهبون به» استفاده می‌گردد نیز در بیانات مقام معظم رهبری به وفور دیده می‌شود که نمونه ای از آن را ذکر می‌کنیم.

«دشمن وقتی احساس کند شما ضعیفید، تشویق می‌شود به حمله؛ وقتی احساس کند شما نیرومند هستید، اگر قصد حمله هم داشته باشد، مجبور می‌شود تجدید نظر کند. لذا می‌فرماید: «تُرْهَبُونَ بِهٖ عَدُوُّ اللّٰهِ وَ عَدُوُّكُمْ»؛ این اعداد و استعدادی که در قرآن بر آن تأکید شده «تُرْهَبُونَ بِهٖ عَدُوُّ اللّٰهِ» است، ایجاد امنیت برای کشور است. لذا شما می‌بینید یک مدتی مکرراً می‌گفتند که «گزینه‌ی نظامی

روی میز است»، مدّتی است که این حرف دیگر تکرار نمی‌شود، سبک شده، بی‌ارزش شده، می‌فهمند که این حرف بی‌معنا است. این به خاطر توانایی‌های شما است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران، ۲۶/۵/۱۴۰۲، <https://khl.ink/f/53582>).

۳-۴- دشمن شناسی

دشمن شناسی که از تعبیر «عَدُوّ اللَّهِ وَ عَدُوّكُمْ» به خوبی روشن است، از مهمترین مؤلفه‌های بازدارندگی دفاعی است که در این آیه به آن تصریح شده است. اگر مسلمانان بخواهند به گونه‌ای عمل کنند که دشمن به فکر تجاوزگری نباشد، باید هم توانمندی‌های دشمن را بشناسند و هم از کید و مکر حيله‌های آنان شناخت کافی داشته باشند.

مقام معظم رهبری همواره سعی داشته اند که وجود دشمن و توطئه‌های آنان را برای مردم و به صورت خاص، برای رجال سیاسی تبیین کنند. غفلت از دشمنان قسم خورده اسلام و نظام اسلامی، خطایی راهبردی و بسیار خطرناک است. ایشان با معرفی آمریکا به عنوان دشمن بزرگ جمهوری اسلامی، انکار دشمنی‌های عمیق، مستمر و واضح آمریکا با جمهوری اسلامی و ملت ایران را توطئه‌ای برای کاهش حساسیت‌ها در مقابل شیطان بزرگ معرفی می‌کنند (بیانات مقام معظم رهبری در بیست و هفتمین سالگرد امام خمینی رحمت الله علیه، ۱۴/۳/۱۳۹۵، <https://khl.ink/f/33259>).

ایشان در رابطه با کسانی که وجود دشمن و تلاش آنان برای توطئه را توهم توطئه می‌نامند، می‌فرماید: «نه، توهم توطئه نیست، شناخت توطئه و دیدن توطئه است. وقتی من توطئه را می‌بینم و مشاهده می‌کنم که نمی‌توانم از شما پنهانش بکنم، باید بگویم به شما. یک عده‌ای تا ما می‌گوییم دشمن، می‌گویند چه قدر فلانی مدام می‌گوید دشمن دشمن! خب نگوییم دشمن؟! خدا در قرآن این همه اسم شیطان را آورده، خب یک بار اسم شیطان را گفت، تمام شد رفت، چرا مرتب تکرار می‌کند؟ برای اینکه من و شما فراموش نکنیم این دشمن را. دشمن را باید دائم در نظر داشت. برای خاطر اینکه دشمن بیکار نمی‌نشیند؛ دشمن دائما دارد حرکت می‌کند» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نخبگان علمی جوان، ۲۸/۷/۱۳۹۵، <https://khl.ink/f/34703>).

اصرار معظم له بر هوشیاری در مقابل توطئه‌های دشمن، به جهت هشدارهای متعدد خداوند در قرآن است. قرآن در آیات متعددی از توطئه‌هایی که دشمنان

در دل و ذهن دارند پرده برداشته و هشدارهای لازم را به مسلمانان بیان کرده است. دوری مسلمانان از هر گونه خیر (بقره: ۱۰۵)، رنج و سختی مسلمانان (آل عمران: ۱۱۸)، غفلت از تجهیزات نظامی (نساء: ۱۰۲)، ارتداد از دین (بقره: ۱۰۹)، پیروی از آئین آنان (بقره: ۱۲۰)، خدعه و نیرنگ (بقره: ۹)، آرزوی رنج و سختی برای مسلمانان (آل عمران: ۱۱۸)؛ نمونه از دشمنی‌هایی است که در قرآن بیان شده است. بنابراین، توهم توطئه از سوی کسانی طرح می‌گردد که از آیات و تذکرات الهی در رابطه با توطئه‌های دشمنان آگاهی ندارند. اما امام امت که آگاه به قرآن و عالم به قرآن است، با توجه به رهنمون‌های قرآنی، دشمنان و کید آنان را شناخته و می‌داند که دشمنان به صورت مداوم در حال کید و نیرنگ بر ضرر مسلمانان هستند «إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا» (طارق: ۱۵).

معظم له نیز با الهام از آیات قرآنی، کید دشمنان را ضعیف دانسته و به مؤمنان پیروزی در مقابل دشمنان و فائق آمدن بر کید آنان را وعده داده و می‌فرماید: «ما به اتکای قدرت الهی که مجسم در قدرت ملت بزرگ ماست، از دشمن مستکبر متکبر، نمی‌ترسیم. معتقدیم کاری نمی‌تواند بکند.» «ان کید الشیطان کان ضعیفاً» (نساء: ۷۶) این، قرآن است. قرآن را باید باور کرد. کید شیطان، ضعیف است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از دانش آموزان و دانشجویان، ۱۳۷۲/۸/۱۲، <https://khl.ink/f/2691>).

بنابراین، شناخت دشمن فرع بر پذیرش وجود آن است و به تعبیر امام خامنه ای «آن مسلمانی که نفهمد در اسلام مبارزه هست، او مسلمان نیست (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با عضو هیئت رئیسه حزب اسلامی مالزی، ۱۳۶۸/۱۱/۱۱، <https://khl.ink/f/44164>).

۳-۵- رصد توانمندی‌ها و تحرکات دشمن

رصد توانمندی‌ها و تحرکات دشمن یکی از عناصر کلیدی بازدارندگی نظامی است. این فرآیند شامل جمع‌آوری، تحلیل و ارزیابی اطلاعاتی است که به تصمیم‌گیری‌های استراتژیک کمک می‌کند. پیشگیری از حملات غافلگیرانه، ارتقاء آمادگی نظامی، تعیین استراتژی‌های دفاعی و تهاجمی، حفظ توازن قدرت و فراهم آمدن اتخاذ تصمیم‌گیری‌های سیاسی و دیپلماتیک به هنگام؛ برخی از فواید این تاکتیک به شمار می‌آید.

این پیام که از تعبیر «تُرْهَبُونَ بِهِ» استفاده و شرح داده شد نیز در بیانات معظم له به آن تذکر داده شده است. دشمن دائم در حال بروز کردن خود و آماده کردن خود است (بیانات در

دیدار جمعی از مداحان اهل بیت علیهم السلام، ۱۱/۱/۱۳۹۵، <https://khl.ink/f/44164>. ایشان با بیان اینکه دشمن همواره بیدار است و در فکر توطئه بر ضد منافع مسلمانان است، همه آحاد جامعه را به رصد تحرکات دشمن توجه داده و آنها را از غفلت پرهیز می‌دهند.

همان‌طور که عرض کردیم، هم در زمینه اقتصادی، هم در زمینه فرهنگی، هم در زمینه سیاسی - یک جنگی در کشور وجود دارد. «وَأَنَّ أَخَا الْحَرْبِ الْآرِقَ»؛ کسی که اهل مبارزه است بیدار است؛ بعد فرمود: «وَمَنْ نَامَ لَمْ يُنَمَّ عَنْهُ» اگر شما در جبهه خوابت برد، معنایش این نیست که طرف مقابل هم خوابش برده و او هم غافل است؛ اگر تو از او غافل شدی، نشانه‌ی این نیست که او هم از شما غافل است؛ نه خیر، شما ممکن است خوابت ببرد، او بیدار باشد؛ این را باید توجه داشت؛ لذا است که عرصه عرصه‌ی مهمی است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای ستاد کنگره بزرگداشت سه هزار شهید استان سمنان، ۱۴/۲/۱۳۹۴، <https://khl.ink/f/29645>).

آمریکا از دشمنی با اسلام دست بر نمی‌دارد. باید بیدار باشیم؛ باید هوشیار باشیم؛ باید آمادگی‌های خودمان را حفظ کنیم؛ نایستی غافلگیر بشویم (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار شرکت کنندگان در اجلاس «محبان اهل بیت علیهم السلام و مسئله تکفیری» - ۲/۹/۱۳۹۶، <https://khl.ink/f/38302>).

آن درسی که ما باید بگیریم این که به هنگام عمل بکنیم، آن مبنی بر این است که دشمن را بشناسیم، سمت و سوی کار دشمن را بدانیم، آن‌قدر بصیرت پیدا کنیم که هر حرکتی که دشمن انجام می‌دهد، بفهمیم که هدفش چیست. اگر متوجه ما و متعرض به ما است، علاج کنیم آن را، بایستیم، مقاومت کنیم؛ این وظیفه‌ی ما است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم قم، ۱۹/۱۰/۱۳۹۵، <https://khl.ink/f/35367>).

۳-۶- پرهیز از تنبلی و وادادگی

این پیام که تعبیر «مَا اسْتَطَعْتُمْ» حامل آن بود نیز در تذکرات معظم له به چشم می‌خورد. ایشان با توجه دادن به خطر بی‌انگیزگی و وادادگی در برابر دشمن می‌فرماید: «همه‌ی جوانهای عزیز ما بدانند که دشمنان یکبار نمی‌نشینند، نقشه میکشند؛ هنر این است که نقشه‌ی دشمن را، توطئه‌ی دشمن را، نقطه‌ای را که آماج حمله‌ی دشمن است، بشناسیم و برای مواجهه‌ی با او، برای مقابله‌ی با او،

برای خنثی کردن کار دشمن، طرح داشته باشیم، انگیزه داشته باشیم، فکر داشته باشیم. وادادگی در مقابل دشمن، دروازه‌ی همه‌ی آسیب‌هایی است که بر یک کشوری وارد می‌شود (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم اصفهان، ۱۳۹۵/۸/۲۶، <https://khl.ink/f/34912>). و در جـای دیگـری می‌فرمایند: «خمودگی یک ملت، بزرگ‌ترین عامل عقب افتادگی آنهاست و شور و نشاط و سرزندگی در یک ملت زمینه اصلی برای پیشرفت آنها در همه زمینه هاست (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار خانواده‌های شهدا و ایثارگران استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۲، <https://khl.ink/f/21257>).

۷-۳- بروزرسانی تجهیزات دفاعی

بروزرسانی تجهیزات دفاعی یکی از عوامل حیاتی برای حفظ امنیت و توانمندی‌های نظامی یک کشور است. جهان در حال تغییر است و فناوری‌های جدید به سرعت در حال توسعه هستند. بروزرسانی تجهیزات دفاعی با استفاده از آخرین فناوری‌ها می‌تواند به افزایش قابلیت‌ها و کارآمدی نیروهای نظامی کمک کند. تهدیدات امنیتی جدید و پیچیده‌ای مانند حملات سایبری و جنگ‌های نامتقارن به وجود آمده‌اند که برای مقابله با این تهدیدات، تجهیزات دفاعی باید بروزرسانی شوند و استراتژی‌های دفاعی نیز متناسب با شرایط جدید تنظیم شوند.

امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) نیز با تکیه بر تعبیر «وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْل» می‌گوید: «وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْل» یعنی ابزار؛ ابزار بایستی ابزار پیشرفته باشد. به روز باید باشد. یک ابزاری است که از ده سال قبل مورد استفاده قرار می‌گیرد، امروز ممکن است به درد نخورد؛ ببینید امروز چه چیزی لازم داریم. در مورد ابزار بایستی بروز باشید. ابزار بایستی متنوع باشد؛ [متناسب با] زمین و آسمان و فضا و دریا و مرز و درون قلب کشور، همه جا؛ و ابزار اطلاعاتی و ابزار عملیاتی و همه جور ابزار. تنوع در ابزار هم جزو چیزهایی است که بایستی مورد توجه باشد. مسئله‌ی فضای مجازی، امروز جزو ابزارها است؛ مسئله‌ی بازی جنگ، امروز جزو ابزارها است؛ به اینها بایستی توجه کنید (۱۳۹۸/۷/۲۱). (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان دانشگاه امام حسین علیه السلام، ۱۳۹۸/۷/۲۱، <https://khl.ink/f/43767>).

۸-۳- عدم وابستگی در تجهیزات دفاعی

معظم له با اعتماد به جوانان، همواره آنان را به راهبردهای اساسی در توانمندی دفاعی سوق داده و نقشه راه را برای آنان ترسیم می کردند. در رابطه با عدم وابستگی به دشمن در تجهیزات دفاعی که از تعبیر «تَرْهَبُونَ بِهِ» استنباط شد، می فرماید: «(ابزار) بایستی ناوابسته باشد؛ ابزار مال خود شما باید باشد؛ خود شما بایستی ابزار را به وجود آورده باشید، تولید کرده باشید، ابداع کرده باشید؛ به معنای حقیقی کلمه مالک ابزار باید باشید (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان دانشگاه امام حسین علیه السلام، ۲۱/۷/۱۳۹۸، <https://khl.ink/f/43767>). و در جایی دیگر با هشدار به لزوم روزرسانی دانش در بین نخبگان کشور و هشدار نسبت به پیامدهای عقب ماندگی در دانش روز، می فرماید: «هر ملتی که در زمینه دانش های جدید عقب بیفتد، سرنوشتش، سرنوشت آن ملت هایی است که در آغاز انقلاب صنعتی عقب افتادند و سرنوشتشان شد استعمارزدگی، شد زیر دست بودن، فقیر ماندن، شد ذلیل شدن» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و محققان ستاد توسعه علوم شناختی، ۳/۱۱/۱۳۹۷، <https://khl.ink/f/41555>).

علاوه بر این به روزترین اختراعات بشری توجه داشته و پیش از تسلط دشمنان و انحصار آن به خود، تذکرات لازم را در جهت به دست آوردن تکنولوژی لازم برای فهم و تسلط با اختراع جدید را بیان می دارند. ایشان در رابطه با هوش مصنوعی که از بروز ترین علمی است که می تواند در عرصه های مختلف علمی و امنیتی و نظامی مورد استفاده قرار بگیرد می فرمایند: «من پیشنهاد می کنم یکی از مسائلی که مورد تکیه و توجه و تعمیق واقع می شود، مسئله هوش مصنوعی باشد که در اداره آینده دنیا نقش خواهد داشت... باید کاری کنیم که حداقل به ده کشور اول دنیا در این مسئله برسیم» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از نخبگان و استعدادهای برتر علمی کشور، ۲۶/۸/۱۴۰۰، <https://khl.ink/f/49011>).

۳-۹- وحدت امت اسلامی در تحقق بازدارندگی

وحدت اجتماعی با تقویت همبستگی، افزایش اعتماد به نفس ملی و ارتقاء روحیه نیروهای نظامی، نقش حیاتی در ایجاد بازدارندگی دفاعی و ارهاب دشمن ایفا می کند. قرآن کریم عموم مسلمانان را به اقامه دین و عدم تفرقه در آن توصیه کرده «أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ» (شوری: ۱۳) و به آنان هشدار می دهد که تفرقه قوت شما را از بین برده و شما را سست و ضعیف

خواهد کرد «وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا» (انفال: ۴۶). امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) نیز پیرو دستورات قرآن همواره آحاد امت را به وحدت دعوت کرده اند؛ «همه‌ی ملت مثل یک مشت مستحکم گرد هم می‌آیند و در مقابل متجاوز، در مقابل متعرض، در مقابل مهاجم غیر منطقی می‌ایستند. در دفاع، ملت ما یکپارچگی کامل دارد و هیچ‌چیز دیگری تأثیر نمی‌گذارد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۳۰/۱/۱۳۹۴، <https://khl.ink/f/29472>).

«در مقابل دشمنان، با اتحاد کلمه، با همدلی، با همکاری، با مجاهدت عمومی، میتوان ایستاد و بر آنها فائق آمد» (بیانات مقام معظم رهبری در جمع مردم و کارکنان صنعت عسلویه، ۸/۱/۱۳۹۰، <https://khl.ink/f/11834>). وحدت کلمه در مسئولان اهمیت بیشتری را دارا است و به همین جهت ایشان در دیدار نمایندگان مجلس با اشاره به همین نکته می‌فرمایند: «باید در مسائل مهم، صدای واحد از کشور شنیده شود. آن کسانی که در دنیا گوش تیز کرده اند تا نشانه‌های اختلاف و دوگانگی را پیدا کنند، آنها مأیوس شوند. یک صدا باید شنیده شود» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس و نمایندگان مجلس دوازدهم، ۳۱/۴/۱۴۰۳، <https://khl.ink/f/57106>).

۳-۱۰- حضور مردم

تحقق بازدارندگی کامل به همه مؤلفه‌های لازم آن، بدون حضور و مشارکت فعال و مؤمنانه مردم ممکن نخواهد بود. عدول از تعبیرات مفرد در آیات قبل به خطابات جمع در این آیه، نشان دهنده لزوم حضور همه مردم در تحقق مقدمات بازدارندگی دفاعی است. در نظام اسلامی، مردم به عنوان یکی از ارکان نظام قلمداد شده است. اهمیت حضور مردم تا جایی است که خداوند مردم را در کنار خود به عنوان مؤید و حامی پیامبر معرفی می‌کند «هُوَ الَّذِي آيَدَكَ بِصُورِهِ وَ بِالْمُؤْمِنِينَ» (انفال: ۶۲). بی تردید حضور مؤمنان در عرصه‌های مهم و تأثیرگذار در اقتدار نظام اسلامی، می‌تواند تولید قوت کرده و موجب ارباب دشمنان گردد.

امام خامنه‌ای نیز با درک صحیح از جایگاه مردم در نظام اسلامی و تأثیر آنان در تولید قوت و اقتدار، همواره به این مهم پرداخته و از اهمیت ویژه حضور مردم سخن گفته اند. «نظام جمهوری اسلامی متکی به مردم است و مردم هم با ایمان و روحیه و اعتقاد خود به این نظام علاقه‌مند و دلبسته‌اند و از آن دفاع

می‌کنند؛ این حقیقت در طول این سالها فهمیده شد» (بیانات مقام معظم رهبری در جلسه پرسش و پاسخ دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، ۲۲/۲/۱۳۸۲، <https://khl.ink/f/3177>). جمهوری اسلامی با اتکاء به قدرت الهی و با باور کردن قدرت حضور مردم، از هیچ قدرتی در دنیا هراس ندارد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار بسیجیان، ۳/۹/۱۳۹۵، <https://khl.ink/f/34995>).

یکی از برکات حضور مردم همین است که وقتی دشمنان نگاه می‌کنند و می‌بینند که مردم پشت سر نظام هستند، احساس می‌کنند که نمی‌شود با این نظام معارضه کرد؛ چون با یک ملت نمی‌شود معارضه کرد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای مجلس خبرگاران، ۶/۱۲/۱۳۸۸، <https://khl.ink/f/8988>).

نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد آیه ۶۰ سوره انفال که به آیه دفاعی معروف است، حاوی ده نکته و پیام است که به روش تفسیر جامع^۱ استخراج شده و پیام‌های آیه نیز بر بیانات امام خامنه‌ای (مدّ ظله العالی) تطبیق شده است. امام خامنه‌ای (مدّ ظله العالی) به عنوان امام امت اسلامی و ولی فقیه زمان، فردی آگاه، عالم به زبان و مبانی قرآنی اسلام در قلمرو دفاعی بوده و تحقق کامل مؤلفه‌های بازدارندگی دفاعی که از آیه مورد بحث قابل استخراج است، در بیانات و اندیشه دفاعی معظم له وجود دارد که شواهد آن نیز بر اساس ظرفیت این پژوهش بیان شده است. اثبات این امر سبب می‌شود تا اندیشه دفاعی معظم له به عنوان امام عالم به قرآن که در صدد اجرای نسخه دفاعی قرآن در جامعه اسلامی است، معقول، مقبول، مطلوب و مشروع تلقی شده و منویات دفاعی ایشان اطاعت گردد و اندیشه دفاعی معظم له به مثابه نظریه پردازی نظریه پردازان دفاعی، نظامی و امنیتی تلقی نگردد.

پانویس

۱. تفسیر جامع، تفسیری است که در آن به ابعاد مختلف لغوی، ادبی، فقهی، کلامی، سیاسی، نظامی، تربیتی و ... پرداخته می‌شود.

• قرآن کریم.

۱. ابن فارس، ابوالحسن، ۱۴۳۰ق، معجم مقاییس اللغة، مصحح: عبد السلام محمد هارون، قم، مكتب الاعلام الإسلامی، الطبعة الأولى.
۲. ابو حیان، محمد بن یوسف، ۱۴۲۰ق، البحر المحيط فی التفسیر، محقق: صدقی محمد جمیل، بیروت، دار الفکر، الطبعة الأولى.
۳. یضاوی، عبد الله بن عمر، ۱۴۱۸ق، انوار التنزیل و اسرار التأویل، بیروت، دار احیاء التراث العربی، الطبعة الأولى.
۴. جوهری، اسماعیل بن عماد، ۱۳۷۶ش، الصحاح، محقق: احمد عبدالغفور عطار، بیروت، دارالعلم للملاییین، الطبعة الأولى.
۵. جعفری، سید اصغر، ۱۳۹۳ش، چستی و چرای دافع هوشمند اندیشه های امام خامنه ای (مدّ ظلّه العالی)، مجموعه مقالات دومین همایش ملی تبیین اندیشه های دفاعی امام خامنه ای (مدّ ظلّه العالی)، ج ۳: ۱۴۳-۱۱۵.
۶. خامنه ای، سید علی. بیانات حضرت آیت الله خامنه ای (Khamenei.ir).
۷. درویش، شانی حسن، ۱۳۹۳، دافع هوشمند و قدرت معنوی در اندیشه های حضرت امام خامنه ای (مدّ ظلّه العالی)، مجموعه مقالات دومین همایش ملی تبیین اندیشه های دفاعی امام خامنه ای (مدّ ظلّه العالی)، ج ۳: ۲۲۲-۱۹۶.
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق، مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دارالقلم، الطبعة الأولى.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۴ق، تفسیر الراغب، محقق: عادل بن علی شدی، ریاض، مدار الوطن للنشر، الطبعة الأولى.
۹. زمخشری، محمود بن عمر، ۱۴۰۷ق، الکشاف، مصحح: مصطفی حسین احمد، بیروت، دار الكتاب العربی، الطبعة الثالثة.
۱۰. صباحی، مجتبی؛ محمدی، داود؛ جعفری فر، احسان، ۱۴۰۱، بررسی مبانی فکری راهبرد دفاعی از دیدگاه حضرت امام خامنه ای (مدّ ظلّه العالی)، نشریه دفاع مقدس، ش: ۲۹، ۱۹۱-۱۶۷.

-
١١. طبرى، محمد بن جرير، ١٤١٢ق، جامع البيان فى تفسير القرآن، بيروت، دار المعرفة، الطبعة الأولى.
١٢. طبرانى، سليمان بن احمد، ٢٠٠٨م، التفسير الكبير، اربد، دار الكتاب الثقافى، الطبعة الأولى.
١٣. طباطبايى، سيد محمد حسين، ١٣٩٠ش، الميزان فى تفسير القرآن، بيروت، مؤسسة الدعلمى للمطبوعات، الطبعة الثانية.
١٤. عيّاشى، محمد بن مسعود، ١٣٨٠ش، تفسير العيّاشى، محقق: هاشم رسولى، تهران، مكتبة العلمية الإسلامية، الطبعة الاولى.
١٥. عسكرى، حسن بن عبد الله، ١٤٠٠ق، الفروق فى اللغة، بيروت، دار الآفاق الجديدة، الطبعة الاولى.
١٦. عكبرى، عبد الله بن حسين، ١٤١٩ق، التبيان فى اعراب القرآن، رياض، بيت الافكار الدولية، الطبعة الاولى.
١٩. فخر رازى، محمد بن عمر، ١٤٢٠ق، مفاتيح الغيب، بيروت، دار احياء التراث العربى، الطبعة الثالثة.
٢٠. مراغى، احمد مصطفى، (بى تا)، تفسير المراغى، بيروت، دار الفكر، الطبعة الاولى.